

Výbuch muničního skladu ve Vrběticích a problém fázování mimořádné události

Bohuslav PERNICA <bohuslav.pernica@upce.cz> Ústav správních a sociálních věd,
Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice

Souhrn

V důsledku ničivých povodní na Moravě v roce 1997 došlo v Česku v roce 2000 ke konstituování integrovaného záchranného systému (IZS) jako nástroje krizového managementu centrální vlády určeného pro řešení mimořádných událostí ohrožujících životy, zdraví a majetkové hodnoty obyvatelstva nacházejícího se na území České republiky. Z hlediska průběhu a trvání byl velmi zvláštní mimořádnou událostí byl výbuch dvou skladovacích objektů v muničním skladu ve Vrběticích způsobený činností zahraničních zpravodajské služby. V případě fázování této mimořádné události se ukázalo, že je výhodné tuto událost analyzovat spíše v pojetí sociálního konstruktivismu a použití arénových modelů než z pohledu objektivismu, který je krizovém managementu výrazně preferován.

Klíčová slova: mimořádná událost, muniční sklad, terorismus, Vrbětice, výbuch

Úvod

Výbuch muničního skladu ve Vrběticích se v historii IZS stal nejdéle trvající mimořádnou událostí. Zásah jeho složek trval více než 6 let a časově byl vymezen intervalem 16. 10. 2014, 09:49 kdy operační a informační středisko Hasičského záchranného sboru Zlínského kraje obdrželo oznámení o požáru v areálu skladu a 13. 10. 2020, 19:00, kdy z areálu byla odvezena poslední technika použitá k zásahu. [1] V dubnu 2021 byla navíc veřejnost seznámena s překvapivou informací, že za oběma výbuchy skladovacích objektů v pronájmu firmy IMEX Group stojí ruská zpravodajská služba. Stalo se tak na tiskové konferenci předsedy a místopředsedy vlády ČR dne 17. 4. 2021, kde bylo oznámeno: „...že existuje důvodné podezření o zapojení důstojníků ruské tajné služby GRU, jednotky 29155, do výbuchu muničních skladů areálu Vrbětice v roce 2014“ a že v odvěť na tento akt státního nepřátelství se Česká republika rozhodla vyhostit ruské diplomaty [2]. Přestože celá mimořádná událost byla z pohledu zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému, ve znění pozdějších předpisů, již ukončena, když byly provedeny záchranné a likvidační práce, v prostředí sdělovacích prostředků a sociálních sítí bude tato událost ještě přetrvávat až do uzavření trestního řízení v celé věci. V tomto pojetí je proto zajímavé nahlížet na výbuchy ve Vrběticích nejenom z pohledu sociálního objektivismu, ale také z pohledu sociálního konstruktivismu. Tato událost přesahující trváním tři vlády a tři ministry vnitra se totiž opakovaně vynořovala a zanořovala v mediálním prostoru a způsobovala zejména politickým aktérům krizového řízení nemalé potíže. – Nelze tedy tvrdit, že by byla zvládnuta rutinou krizového řízení, která po 20 letech od jeho institucionalizace by měla být asi samozřejmostí.

Problém, sociální objektivismus a konstruktivismus

Jedna z pouček marxismu-leninismu tvrdila, že: „Všechno souvisí se vším“. Výrok je připisován V. I. Uljanovovi, jednomu z představitelů dialektismu a historického determinismu, jak lze dokumentovat dalšími dvěma jeho výroky: „Nelíbí se vám to barbarství? Nezlobte se, odpovídají Vám dějiny: Mají rády to, čím jsou bohaté. Toto jsou pouze následky činů minulých.“ a „Noviny, které zůstávají pozadu, jsou mrtvé. Noviny musí kráčet přede všemi. Monotónnost a zaostávání jsou s činností novin neslučitelné.“ Sociální vědy v případě existence problému nabízejí dvě protikladné směry uvažování o něm. Je to objektivismus a konstruktivismus, přičemž problémem může být cokoli, co zapadá pod definici problému, tedy i výbuch v muničním skladu ve Vrběticích.

Standardní definice sociálního problému v objektivistickém pojetí pod sociálním problémem rozumí: „podmínky/situaci, které dostatečný počet lidí považuje za škodlivé, ale řešitelné, a to prostřednictvím kolektivní akce.“ [3] Takto je pro IZS každá mimořádná událost, která si vyžaduje aktivaci alespoň dvou

složek určených pro záchranné a likvidační práce problémem v objektivistickém pojetí. Naopak konstruktivistické pojetí sociálního problému je založeno na Thomasově teorému, který v roce 1928 definovali William I. Thomas a Dorothy S. Thomas: „*Jestliže si lidé definují situaci jako reálnou, je jejich jednání/chování reálná také ve svých důsledcích*“ [4 s. 571–572]. – Mluvíme stále všichni o něčem, chováme se tak jako by to stále existovalo, ovlivňuje nás to v našem životě, a přitom to může být našemu životu velmi vzdáleno.

Konstruktivismus je směr, se kterým pracují zejména mediální studia a psychologie, protože naše chování je výsledkem toho, co si o světě myslíme a jak reagujeme na podněty z vnějšího svět, tj. na informace o tomto světě. Vzhledem k tomu, že takto neexistuje jen jeden problém, kterému je věnována pozornost, a problémy jsou výsledkem vyvíjejí se společnosti, není ani možné, aby problémy byly vyřešeny definitivně. Podle Hilgartena a Boska [5] se pro každého z nás problémy jen zanořují a vynořují a pohybují v různých arénách mající různé publikum, různý potenciál pro jejich vyřešení, různou kapacitu pro udržení problému v pozornosti jejich publika. Protože je problém z pohledu konstruktivismu udržován při svém životě zejména zájmem publika, pak platí, že vyhrává ten, kdo dokáže udržovat/přitahovat tento zájem pomocí inovací v komunikaci problému. – Jistě, ekologie byla v povědomí lidstva celá století, ale teprve strach z možnosti omezení konzumu v důsledku degradace životního prostředí způsobeného klimatickou změnou nutí v současnosti lidstvo se situací něco udělat. Přitom (globální) problém ne/udržitelnosti způsobu života západní společnosti se stal předmětem celosvětového zájmu medií již několikrát. Po roce 1950 to byly meze ekonomického růstu [6], v 80. letech 20. století to byla ozonová díra a přelidnění, v současnosti je to klimatická změna a vymírání druhů určující další podobu antropocénu jako geologického období začínajícího rokem 1950.

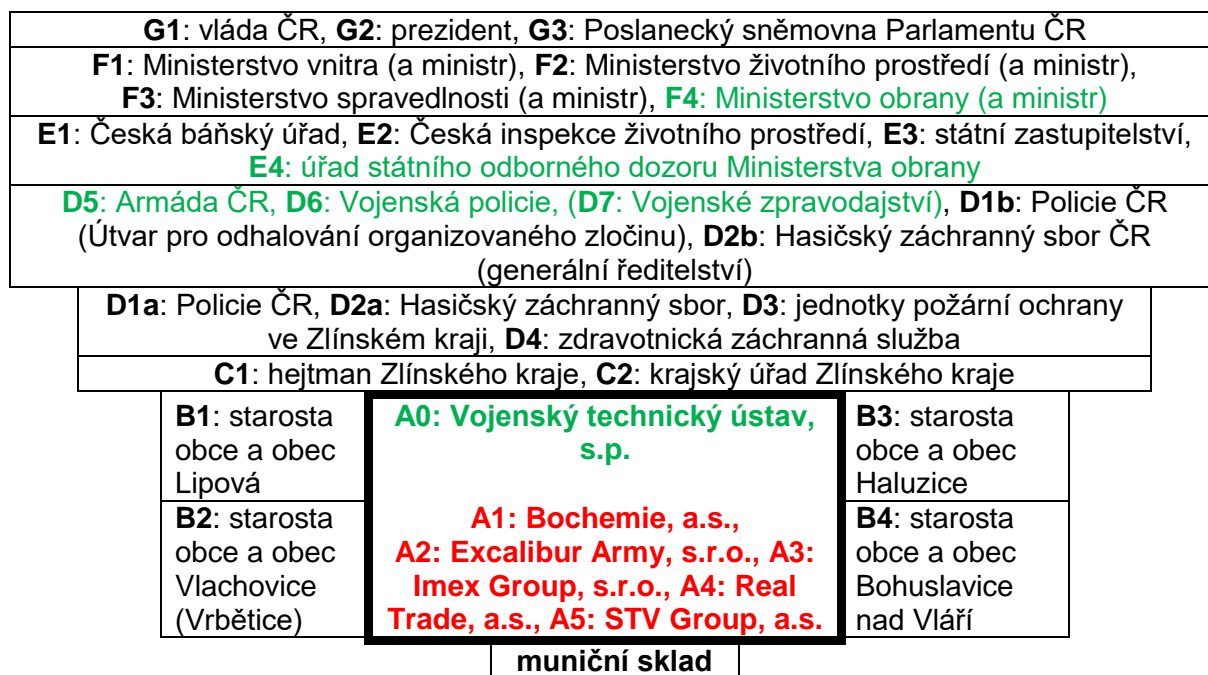
Bez ohledu na pojetí problému z pohledu objektivismu nebo subjektivismu vždy si lze udělat přehled o aktérech v prostoru a čase pomocí modelu AAA – aréna, aktéři a jejich agenda. Ten je používán pro rozbor veřejné politiky, když: „*Model definuje utváření veřejné politiky jako interakci aktérů generujících agendu uvnitř i vně arén a vstupujících do kooperačních/konsenzuálních nebo konkurenčních/konfliktních vztahů.*“ [7] Agendou se zde rozumí to, co dělali, nebo to co měli aktéři dělat podle dohodnutých pravidel. V tomto směru lze model AAA použít nejenom pro rozbor tvorby a fungování veřejných politik, ale také jako koncept pro rozbor selhání sociálních systémů, jak to provedla M. Křavová ve své diplomové práci *Aktéři selhání integrovaného záchranného systému: muniční sklad ve Vrběticích* [8], kde s využitím krizové legislativy a informací ze sdělovacích prostředků ukázala činnost relevantních aktérů a zároveň komplikovanost vztahů a dopad události na tyto aktéry v různých arénách veřejné politiky. To, co začalo jako lokální mimořádná událost se nakonec stalo agendou Evropské unie a ovlivnilo to mezinárodní vztahy na euro-asijském kontinentu.

Mimořádná událost v pojetí modelu AAA a její život

Takto tedy všechny události, které ocitají ve sdělovacích prostředcích a sociálních médiích jako jedněch z mnoha arén, kde lze o nich diskutovat a konstruovat tak jejich existenci na základě lidské potřeby komunikace, vlastně nezanikají, dokud existuje publikum, které je ochotné problém v dané doméně držet. Je to stejně jako s řetězovými dopisy, které se posílají jistě více než století. S rozvojem komunikačních technologií, jejich masovým rozšířením v důsledku ekonomické dostupnosti se však jejich výskyt zintenzivnil, protože je jednoduché a levné takový dopis vytvořit a hromadně rozeslat. Co se však změnilo, je skutečnost, že nemožnost kontrolovat oběh takových informací způsobuje těžkosti některým aktérům, kteří jsou (historickou) součástí události.

To jistě platí i pro mimořádnou událost výbuchu ve Vrběticích, na kterou lze nahlížet jako na příklad systémové selhání IZS [8], kdy ani po letech od výbuchu nejsou představitelé vlády, jako hlavního aktéra této mimořádné události ušetřeni nebezpečí, že by je veřejnost nechtěla zbavit úřadu, ačkoliv v době výbuchu měli zcela jiné kompetence. Představu o relevantních aktérech roztříděných do skupin a jejich arénách v roce 2014 si lze udělat z obrázku 1. Ve skupině A jsou podnikatelské subjekty; skupinu B tvoří obce a orgány místní samosprávy, skupinu C představují orgány územní samosprávy kraje. Skupina D je tvořena schopnostmi bezpečnostního systému. Skupina E představuje úřady s celostátní působností disponující sítí teritoriálních expozitur, jež jsou přiděleny do odvětví ve skupině F, v jejichž čele stojí

příslušné ministerstvo. Místu výbuchu jsou pak nejvzdálenější aktéři ve skupině ústavních orgánů a činitelů.

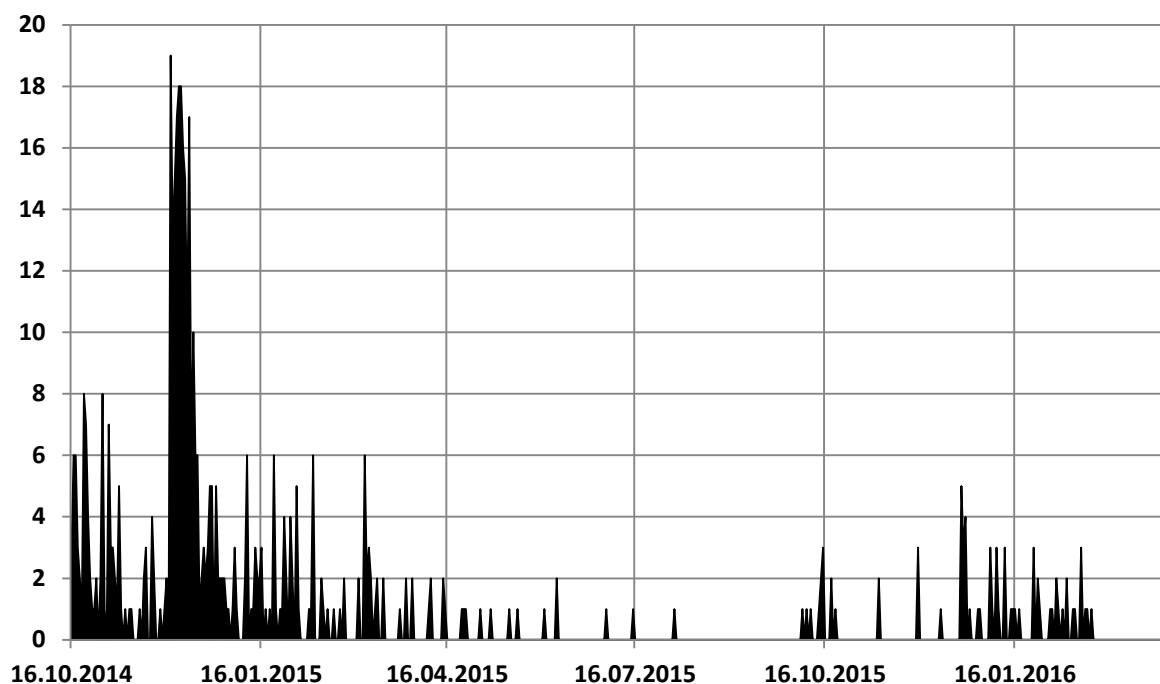

obrázek 1 Hlavní aktéři mimořádné události výbuchu v muničním skladu ve Vrbětících a jejich rozmístění v arénách

pramen: [9]

V rámci rozboru života mimořádné události v první třetině jeho života (6. 10. 2014 až 31. 3. 2016) bylo nalezeno přes 600 zpráv vydaných v periodikách relevantních pro danou arénu. Jak patrné z obrázku 2, mimořádná událost žila především po druhém výbuchu ve vrbětickém areálu, který nastal po policejním uzavření prostoru. V té době byla událost součástí celostátní politiky, kdy představitelé exekutivy byli voláni do Parlamentu k tomu, aby situaci vysvětlili. Nakonec se však situace zklidnila a výbuch ve Vrbětících v médiích ožíval v době výročí události.

Naposledy mimořádná událost ožila v dubnu 2021, a to v důsledku dalšího rozšíření arény, kdy dříve lokální výbuch začal zasahovat do vztahů České republiky a Ruska a Evropské unie a Ruska [2]. Přidala se tak mezinárodní aréna a jinak „technická“ záležitost se stala věcí mezinárodně-politickou, o které chvíli informovala také zahraniční média, než byla opět celá událost vytlačena daleko silnějšími tématy, jako je klimatická změna, energetická politika a strukturální poruchy globalizované ekonomiky.

obrázek 2 Obr. 2 Frekvence zpráv o výbuchu státem vlastněného muničního skladu ve Vrbětčích

pramen: [9]

Závěr

Podle Lenina mají dějiny mají rády to, čím jsou bohaté, a to jsou následky činů minulých. Ty nemusí dopadnout jen aktéry, kteří byli historickým událostem přítomni, ale na další generace. Problematika života mimořádné události v mediálním prostoru je tedy důležitá, pokud záchranné a likvidační práce trvají měsíce, a v případě výbuchu ve Vrbětčích, dokonce roky. Na rozdíl od inženýrského přístupu krizového managementu, který většinou pracuje s uzavřeností systémů a snaží se determinovat budoucnost ve prospěch aktéra provádějící krizové řízení, mediální prostor je vlastně nemožné kontrolovat a inženýři, např. v rolích předsedů vlád, mohou být překvapeni, když tento fakt podcení.

Použitá literatura

[1] *Statistická ročenka 2020 Česká republika* [příloha]. 112, 2021, roč. 19, č. 3. ISSN 1213-7057.

[2] vr, mag, kro, ČT. Do výbuchu ve Vrbětčích byli podle zjištění BIS zapojeni příslušníci ruské tajné služby, oznámil Babiš. [on-line] *iROZHLAS.cz*, 17. 4. 2021. dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/andrej-babis-jan-hamacek-mimoradna-tiskova-konference-ministerstvo-zahranici_2104171945_kro citováno (8. 10. 2020)

[3] HORTON, P.B., LESLIE, R.L., LARSON, R.F, and HORTON, R.L. *The Sociology of Social Problems*. New Jersey: Prentice Hall, 1997. ISBN 978-0136574385.

[4] THOMAS, W.I. and D.S. Thomas. *The child in America: Behavior problems and programs*. New York: Knopf, 1928.

[5] HILGARTEN, Stephen and Charles L. BOSK. The Rise and Fall of Social Problems: A Public Arenas Model. *American Journal of Sociology*, 1988, Vol. 94, no. 1, pp. 53–78.

[6] MISHAN, E., J. *Spor o ekonomický růst*. Praha: SLON, 1994. ISBN 80-901424-3-5.

[7] POTŮČEK, M. Veřejná politika jako proces. In: *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005, s. 33-60. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-50-4.

[8] KŇAVOVÁ, M. *Aktéři selhání integrovaného záchranného systému: muniční sklad ve Vrběticích*. [diplomová práce] Pardubice: Univerzita Pardubice, 2017.

[9] KŇAVOVÁ, Martina a Bohuslav PERNICA, Výbuch muničního skladu ve Vrběticích a problém fázování mimořádné události. *The Science for Population Protection*, 2017, roč. 9, č. 1. 17–24. ISSN 1803-568X.